

République du Sénégal

Seereer

Ndang o ndang

Podel 7 Safe 3

Édition 2019
Réimpression 2020

Avis de droit d'auteur : ©2016-2021 projet Sénégal Lecture Pour Tous pour l'Agence des États-Unis pour le développement international (USAID), contrat USAID n° AID-OAA-I-14-00055/AID-685-TO-16-00003, géré par Chemonics International. Tous droits réservés. Cette aide provient du peuple américain et est financée conjointement par l'USAID et le gouvernement du Sénégal.

Ce travail est disponible sous la licence Creative Commons Attribution 4.0 IGO licence (CC BY 4.0 IGO) <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/igo>. Sous cette licence, il est accordé le droit de copier, de distribuer, de diffuser et d'adapter ce travail y compris à des fins commerciales selon les conditions énoncées de la licence CC BY.

Taap Cangel

Paabaan ke 4

Cegel Mbind 16

Taxar ke naa mbayʼaa 28

Paabaan ke no maag..... 40

Muumeen ke

A juga muumeen mayu kaa naa ñoowaa kam a koɓ. Mbogee fo ke na ngudeel no pind ke. Ƴaabaan a ne'e. Xeet mayu ndefu kam den. Ke naa ñoowtaa a tegey neene, too i ndam teen njogoy, moon, o yaxal fo Ke nandna fa den. A jeega teen kaa naa ñoowtaa daaf, a naf fo xa tim taxar. I mbaaga andid teen a njamala, rul a koɓ, ñiig, mbat fo ke nandna fa den. A juga xeet faa naa numnaa xa ɓiyum. Xeet faa na yetaa too a jeg a naf, too ke moyna may na den kaa ɓoofaa. A ɓopangaa miñu, a ɓoof ake mboɗtoox, a sut xa ñeek. No caate mayu nandna ne na Senegaal, ɓaabaan ke ka mbaajooxaa apaax. Kene taxu boo maat ne a jang teen dogal.

A koɓ a maak aluu refna, a doona maaga a alkaati ndax da ngayaa a koɓ ale. Kaaga taxu ɓaabaan mayu a ndaɗ ɗanna we.

Njogoy refu o maad no ɓaabaan. A motangaa cer ke kaa laacaa sokolaa. Fo Njogoy ne kaa njegaa xa toq na caf den fo na pud den boo yaa da maakaa. Njogoy ngoor kaa mit, nuu ta maaktaa, wiil le no cok ole a moy' o mayaa. A lasum ale kaa jigid soo a balig no cat kaa. Ngangum ne kaa yaaj soo a laltaa doole fee. Fa a ñiiñum a maak ake ta wartaa no ñofu muumeen ke ta ñowtaa. Njogoy ndew moy' u neew ndaa a moy' o soxod. Jiko feene a laltaa ndax ta fegoox ɓasilum. Cogoy ke a ndefangaa kam a koɓ ale, ngoor, ndew fa xa ɓiy den, kaa mbokatooraa a mbi' ɓasil. O ɓiy o ndew onqe, no ke moy' na o may, fa ya'um a refa. Ndaa o ɓiy o ngoor onqe, a retangaa baa mot, kaa berooxaa. Cogoy ke no bemb roog o ñamaak na Afrik, a moy' u may. Mene Senegaal, cogoy ke Ñokolokobaa a ndefu. Alkaati ke seqna a koɓ ale naa yetooxaa den

Moon, Ɔaabaan naa na ñoowtaa a tegey' oo. O wuuqum o fefaru le a andditeel. O Moon o rew ole hupu o goor ole too a moyfin o soxod yaam dajar fee refna no cerum. Kaaga taxu o ,Moon o rew a adooxanaa Ɔasil ne. O Moon o rew a waaga rim o leng boo na xa Ɔaq. A rimangaa, kaa Ɔasnaa den, a numnaa den kaa fadna a qool xarƆaxay fo Ɔetaa fo leng. O Moon o deƆ kaa Ɔalgaa, a maakangaa a laac o leer. O moon o Ɔana o maak oo. O siir a mbi'aa yaa da nqay'looxkaa. A paƆum a maak ake taxu kuu ta damna, a ñaamin baa y'ax xa kiiƆ axaa. Keene taxu de O moon a waaga y'ax a Ɔaf fa ñiig boo tee tak. Xa kiiƆ axe ta ñaamaa taxu boo neefere'um ke ndanig. Lee-leek, o yeng, o moon a rok no saate faa matna a koƆ ale, a dam muumeen ke. Kaaga taxu i mbar o o yetooxaa muumeen ke ndax da muc no saasaay ke nandna ne na moon.

A koy refu muumeen ne moy'na o nand fo o kiin, ndaa cerum kaa may fo wiil. Xoox neewu fo nof maak a jegu. A caf a nahak a jegu, oluu refna na den a seq qol βetik. Nqol maak ne taxu a koy a waag o sayooxaa na naaq taxar ke. A koy a waaga o geenoox nen o kiin.

A jega a koy a maak a ne'e a baabun. Xeet a koy a soxodu oo too a waag o dam o kiin a xijlin. A koy na koβ a maak a yoobu o genaa. A bug a ŋaay boo. A ga'angaa kaa waguuna xijil, kaa ŋaayaa no jul olaa no ndaxar naa soo a dās maaga. Ke moy'na may no ñaamelum, xa tim ndaxar oo.

Yiifum felu taxa ta waag o yarel baa gen fo o kiin. Too a naanga jiriiñaa o kiin itam. O kiin a naanga retaa baa waag o lul a koy.

Fa ñiig moyu magin no ßaabaan ke . Ñiig ke ndefna Afrik, a naanga ndaawaa meetar nahik no cigdel. Fañiig fa ngoor a naanga magna baa daaw parig xarɓaxay. Fa ndew fee koy, o liifangaan, a waaga daaw parig xarɓaxay. O medelum a taxa boo waagee a kaat fo a pool. Fañiig, a qool qarbeenfik fo a fak a jegaa soo a rim o leng kut. Nof ke kaa yaaj too a laaɓ ale jigid. Fa ñiig, a naf fo xa tim ndaxar a ñoowtaa. No ñaal leng, a waaga ñaam teen kaa fodna fo kilo teemeed boo teemeed fik.

Xa can xa maakum axe wiin we moyu o mbug no ten. Keene taxu boo caate mayu na Afrik njegatee ñiig. Alkaati ke seqna a koɓ ale naa yetooxaa den.

O yaxal ɓaabaan naa na ñoowtaa a tegey' oo. A naanga retaa baa hup njogoy o saax. O liiɓangaan, lee-leek ta daaw meetar tadik. Xa pasonɗ xa ɗaxal a maya. No cer ke a andditeel. A jega teen axaa sokolaa' na taa njeg a piis a ɓaal. Xa lakas axe kaa ndanig soo a njeg a piis a ɓaal. Xa ɗaxal axe a may'a lool kam adna fee, ndaa a mba-ñooxa apaax ndiiki. Danna we, fool den fo xa kiiɗ den a mbugu. Keene taxa boo i mbar o yetoox a den.

Kam Senegaal, xa ɗaxal axe o we yetooxeel. Oxu retna no parka Ñokolo-kobaa mbaa Aan, xan o soɓ a den maaga.

Ruul a koɓ, muumeen maak oo. Kaa ta fariy' too a sadarnoox. O deetlooxangiraan, waagaano foogit naak. Goor le a waaga daaw kilo teemeed no medel. Ndew ne naanga fi'aa kilo qarbeen βetik boo qarbeen betaafaq fo βetik. Ruul a koɓ a juga wiil jiig laa geenooxna no cokum ole. A juga a sel a fak a ciig a kaa ta fegoora. O yookan-gaan, tee fan tafil.

Ruul a koɓ, daaf, a naf, a pay' fo xa tim ndaxar a ñoowtaa. Kaa fariy',too a ref o yaayaq o maak. A rokangaa no qol, a selum ake a lupaa no lanq ke, saa ut duufe le fop. A naangaan o yaqtaa xa qol axe. Kaaga taxu, xooxoox mayu kaa sipaa pooy' ndax da yetoox xa qol axe

Njamala muumeen njoolu oo soo a cafum ake njigid. A fogaa no ɓaabaan ke moy'na mos. Cer mosu a jegu kaa nandna fo cer no y'axal. A caf a nahak a ciig a jegu ndaa a paambaamir ake moy'u njigid. O jaf-oo-jaf a seqa o foxos o magnu. O cokum ole taxu Njamala a jigid baa waag o daaw meetar nahik boo ɓetik.

Njamala muumeen magnu oo. Ndew ne a naanga o retaa boo na parig betaafoleng. Ngoor ne ten o medelum a wagaa daaw parig xarɓaxay fo ɓetik. O ɗeetlooxangaa cerum ke fo xooxum le, o ga'ee xoox neewu a jegu.

Njamala jegee a sel boo ten taxu wagee ñaam a tegey'. A naf ndaxar a qupu ke ta ñoowtaa. Njamala a foga no muumeen ke naa caxdinooxaa ñaamel den.

Mbat, ɓaabaan naa na yaxdilooxaa ñaamelum oo. Kam a koɓ a nibeer a ñoowaa.

Pat a maya Afrik lool. Ngap xeet pat kaa ndaawna qarbeenbetuu fik naa ñoowaa meen. Geel le, xa can axe mbaat xa piis axe no cer ke a andditeel. Den fo fambe nandu cer, ndaa xa can xa ciig a jegu. Kaaga taxu ta ne'el fambe koɓ.

Mbat muumeen ñofu oo. A waaga yuf kaa daawna kilomeetar no waxtu fa leng. Baa yufaa, kaa foolaa ndax ta moy o ñof. O foolaand ole a waaga o daaw meetar xarɓaxay fo fik. Daaf hupu no ke ta ñoowtaa. Ndaa lee-leek ta ñaam a naf ndaxar.

Pis a koɓ ɓaabaan mayu oo kam Afrik no bemb roog o ñamaak. Pis a nandtaa. A piis a ɓaal ake no cer ke pis a koɓ taxu nandee. O ga'um fo o nandum o leeru a jegu. O liiɓagaa ke ta yufaa, xan a daaw kilomeetar qarbeen betuufik na waxtu fa leng. Cogoy ke fa xa Moon axe kaa ndamaa den. Kaaga taxu a ga'angaa den kaa yufaa ndax ta dad. Wiin we a mbexeya o ngud pis a koɓ, ndaa waagooxee. Ke taxuuna, pis a koɓ kaa andee mbind

Laamit ke

- 1 Mam cogoy ke a moyu o may na adna fee ?
- 2 Xar taxu ta lay ee a koy refu muumeen ne moyna nand fo o kiin ?
- 3 Xar taxu njamala waagee o yax a tegey ?
- 4 Xar taxu baabaan mayateer no saax le ?
- 5 Nam ga'to pexey ke Senegal a daapna ndax ta saytoox a koɓ ale ?

cegel mbind

cegel mbind

Muu wiin a ngenna, **cegel** o waa fa den .Njegel ne naa damtaa o yaalum no **ñoowoof** den fo calel.

Nandu nen Mbaal, Fambe, Muus, Ngeeleem, Naak fo Tiif nandu nen a Cek, a Kopin fa lakas ...

Cegel ke falaktuuma o limaa o kiin a naangaan o ñoowtaa. Ndaa cegel nandu nen Pis, o Faam kaa dimble'aa o yaal den no calel.

A juga cegel lakas kaa naa ngenaa fo wiin we too a ngayaa den.

A waaga limteen kene, o Box, Muus fo lakas.

A doon teen itam a naanga muclan no yaayaq ke nandit nen coox.

Kam **ngentand** neene, xan o ga'ee nqaaritoor a rimnooxa. Fa ngen fa mosu wiin we a ngenna fo muumeen cegel keene. Na **feetlax**, xan o ga'ee a juga teen kaa naa siisraa o yaal den. Kaa juga ndeer mbaal fo fambe, a juga itam ndeer muus fo o box. Njegel kaa fog no ñoow no kiin, kaaga taxu boo i ngudaa den, mbaadnaa den a njirangaa.

Damit cegel ke, na padax Roog a fogu.

Muus a refa njegel naa na ñoowaa kam wiin we.

Maak fo ndeɓ, goor fo rew fop mbugun.

O xe foga no ɓasil muumeen ke naa numnaa xa ɓiy den.

Muumeen naa bugna a **kesax** a refu.

Muus, muumeen ndaɓu a refu, nofum ke a neew boo.

Muus ndew a naanga rimaa a neew-neew xa ɓiy xa ɓetaq boo a doon.

Na qool a fak a refaa fo fud, xa ɓiy axe ndimange, a naanga mbuulaa kaa daawna o hookom. Boo ta ñaay'aa kaa sipaa qolum.

Ndaa itam **pambaañ** ke kaa ndokaa kam nqol ne, kaaga taxu boo nan-gee o ñaamooxaa.

Naaga itam a maytu too mbogree.

Kene kaa a biil ake a may, yoq ke a biil ake a faapoox soo a ndaɓ ne na Muus **Abisiin**.

A juga muus kaa andoona'ee, o jeg a den yoobee yaam njigand ne kaa seer.

Ndaa koy ɗoox matkiran, yaam no ñoowtelum a fogu.

Muus a refa muumeen faa bugna liɓ boo ta jaranin o ñisum.

Sebii no naak ke a fogu.

Oxe inoora no saate faa na Endu waa.

Waaga kaa da mbadooxan yaam fangool den a refu.

Muu felna den da ngeenoox mbaat da mbondoox too oleng raxkee den.

A refa njegel naa bugna o mbiñ o yaaju too a xool.

O retangaa no caate maak ke kaa o sofa den na qal ake da **mbirilooxaa**.

Naak maak a refu xa can axaa a magin too a yaaj.

Naak yaal geel a refu, diiñ naa a let soo a dembet a doon teen.

Yaa ta inoorna **Endu**, a fudoox Amerik baa fadiid Afrik.

Njegel naa na ñoowtaa daaf, fo gooñ(aareer fo a ñaaw) ripaas, **kooraay**.

A maya ke ta wareel no xa qet xa maak axe yaam kaa may a tegey.

O rew ole a naaga refaa fo fud ka daawna a qool betaa naxaq.

A rimangaa fosis fo mayu o xelko jegaa.

Muumeen nquudu a refu, yaam a naanga ñoowaa boo kaa daawna xa qiid qarben fik fo petik.

Ndaama, naak a refu a fog no xeet naak ke njegna.
 O nqeel naak a refu, o cok ole a qic, xoox le a magin .
 O deetangaa ndiiñ ne kaa yaaj, a caf ake a **ndaɓ**.
 Muumeen fa njegee jaxya a refu yaa ta fiiqlandeena.
 Xa can xa taɓu a foga no ke ta andditeel, fo ñak o jeg o rand ole took
 ndiiñ ne ?
 Coosaanum o xe ref **Fuuta Jalɔŋ** na Gine, maaga a inooriidu a rok
 kam senegaal.
 A juga jir laa ɓook leng a cooxtaa taa waraa naak ke, Ndaama a muca
 no jir leene.
 Ndaama, waagee o ñoow maa Andoona'ee ciid ne kaa **jigdaa**.
 A juga mal maak kaa andoona ee na Ndaama soom a yo'nooxaa,
 a xooyeel : « Mal ne naa yetooxaa naak Ndaama. »
 No kaa jofna no calel ke, Ndaama a naanga o **yobandaa** a qooq ale.
 No ke payna no ñoow ole, a tegey'um a naanga njikweel mayu no marse ke.
 Na qool xarɓaxay a numnaa o nqeel onqe.
 A taxa boo na cik fo cikax yaal den a naanga jegaa teen xaaliis fa mayu.
 Na 1923 boo fa ndiik, mal neene kaa gen no saytooxaa naak Ndaama.

Pol-pol, mbaal a refu o laa naa ñoowaa na Afrik no **mudand**.
 O retangaa me naa layeel, Fuuta, jof na Ferloo, a maya maaga.
 Mbaal ndaɓu oo, soo o saax ole a jigid.
 Xoox le no suk le moyɓu o yaaj le no mbaal ndew ne.
 A doon teen, a **tagid** ale moyɓu jigid .
 Mene kam saax le senegaal, a naanga o ga'el mayu no luuma ke fo
 me paal ke a njikoorteel.
 Tool ne took cer ke a naanga ndoonaa xa toq xa ɓalgu.
 Tool ne ten kaa, ɓodax, a ɗaapoox .
 O **ñoowum** itam jafeñee, yaam daaf a jegangaa kuu ta doonna teen a
 retaa.
 Kaa ref mbaal ngayel, a ñaay'aa saate fo saate.
 Yaal den itam, a njegangaa coxla a mbaaga **njikoox** teen a fax coxla ke.
 A waaga ñoow kaa daawna xa kiid xa ɓetak.
 A naanga itam o siidaa, ten refu ee ta rimaa fik boo no taduk.
 Ndiig a xoodangaa, a naanga nqijaa lool yaam a teɓ ale.

Bali-bali, mbaal naa **coosaanooritna** no saax laa Niseer.
 O xe anddidtel cerum cigdu ke, fo xa can xa magnu'um.
 A juga ngoor fo ndew.
 Mbaal njegu geel a refu ,a las ale kaa jol **kuɓay** ke.
 A refa itam, muumeen na siɓdinooxna.
 Bali-bali waagee ref maa roɗigna .
 Mbaal naa hatna no rokrand paal a refu.
 Kaaga taxu boo a saytax a safku naa seqan.
 Muu retoona kam saax le fo kam Afrik fop, a juga maaga.
 No ke jofna no halal, wiin mayu kaa yaflan ngir a njikooxin.
 Mbaal naa seerna njigand a refu.
 Leng ne a naanga jikoorteel milyoŋ leng boo na milyoŋ ɓetik.
 Kam saax le Senegaal a juga wiin waa andoona ee, na cikax bali-bali
 a njegtu mbind fo o oto.
 Yoq we, taaga a ndabidtaa a cang ɓasil den .
 Tabaski fadangaa, yaal xaaliis ke, bali-bali a njikwaa a njeg xaaliis.

Fambe kaa fog no muumeen ke naa numnaa.
 A foga itam no muumen ke naa **ñoowtaa** daaf.
 Goor le o xe a xooyeel suk-fambe.
 Kaa jeg xa can xa qoɕu too a **mbeel**.
 Kaa ta ñof fa ndim, kaaga taxu boo da ñofaa o may.
 Fambe kaa rimaa a caf a fak no hiid ole.
 Fosisum kaa jalteel foromaas.
 Muu refna a waagu o ñoow yaam kaa ta **sad' nqeex**.
 Tool fambe, ten gawul we a nguultaa a pamb.
 Muumeen yaayaq a refu, muu xooxum le a xecna te roknin kam faa.
 Fambe, muumeen ciy'u a refu, a ga'angaa ñaamel xan a fi'pexey nuu
 refna ngir a ñaamin.
 Ne ta ñaamtaa a lanq, naaga a ñaamtaa took.
 Kaa **daalandooxa** taxar ke boo a caf ake a njof took.
 A juga pambe kaa andoona ee kaa ndaɓ, a may wiil, a nqooyeel itam
 Ndaama.

Muumeen neeke Ngeeleem a xooyeel. O xe foga no muumeen mbind.
Kaa jigid took, a daawa meetar tadik took. Xoox la kaa magin, xa ñis
axaa a yaaj.

A lanq alaa na cafum, kaa dembet, soo ndiiñ naa a jeg o rand. A caf
aluu refna qol fik a jegu. O cok ngeeleem kaa jigid lool boo a tax kaa
ga'aa kofu.

Ngeeleem kaa moofaa xa hookoom xa fak too yerkee.

Ke garitna keene ten refu ee kaa refaa maa andoona ee jegee foofi.

A taxa boo a naanga yeraa kaa daawna teemeed fik na xa liitar foofi.

Ngeeleem kaa ñaameel, too jegee tebel, fosisum kaa jem.

Kuu refna no Ngeeleem kam fa tafil a juga kaa ta jiriiñaa.

A las Ngeeleem kaa raɓ a jeg xa car a lanq alaa.

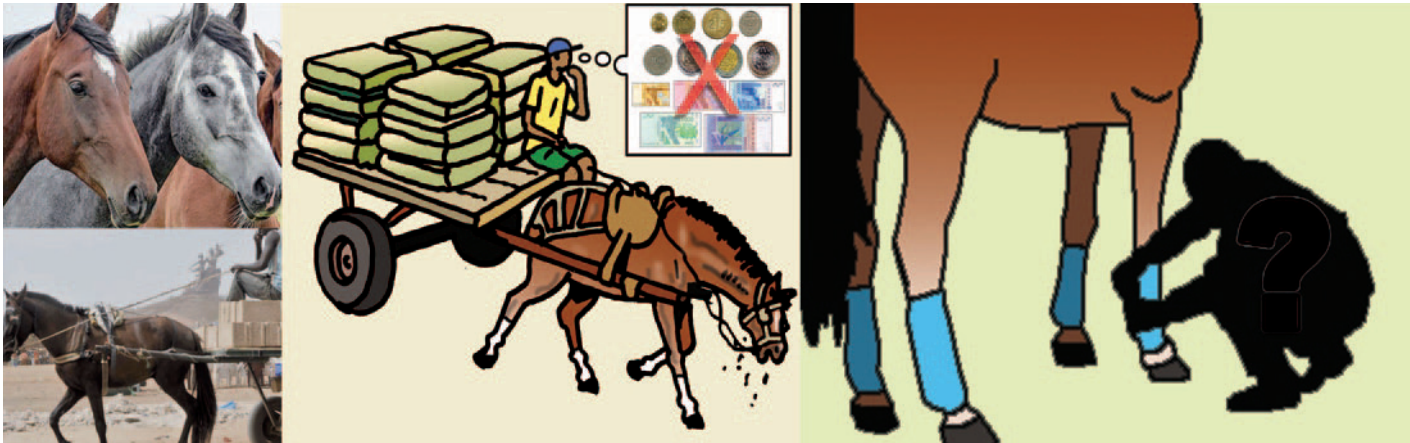
O siir Ngeeleem a waaga paang a koɓ a muum.

No caate ke no Naar we a moy'u o mayit.

Ndaa o rokangaa Lingeer, sag Luga boo yaa o daawkaa o Ndar,
keeleeem kaa o waa maaga.

Njegel neeke o Faam a xooyeel.
 Nof ke kaa magin, o cok ole a raɓ a jeg wiil took.
 Xoox o faam kaa magin; o ñis ole a fi'o **luuɓ**.
 O don ole a juga a ñiiñ boo a may .
 Daaf a ñoowtaa,fo gooñ, fo **soxon**, a naf ndaxar fo lakas ...
 Muumeen nene, refna o Faam a kid ake kaa yaaj.
 A ande no ref yaal katan yaa ta ñaamneena.
 O Faam a naanga yeraa kaa daawna xa liitar qarɓen nahik na foofi.
 No kaa jofna na qooq ale o faam a juga lool o njiriñ no **yaalum**.
 ta ref a cikax foofi, bis wiin na marse faa, doon bagaas took a sareet
 ale, o faam a waagaan.
 Molaan mayu no xa paam xa kumne a sareet, taaga ndoonaa **tikoorik** den.
 Na xa qol axe, xa paam axe kaa da ngumneel masiin.
 O wuuq no faam naa xooyeel : **ɲaax**.
 A juga xeet, xa paam, xa mayu : ngonka, raas ndaama,o fodu le.

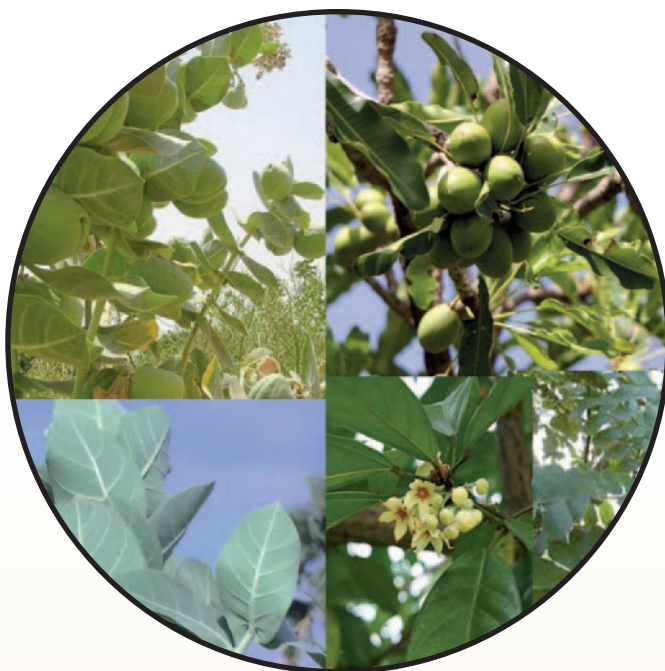
Pis a foga no cegel ke moyeena and no mbind, muumeen miñu fo o kiin. Xa qeet pis a maya. A juga teen : pis jakeer, pis ngeleembu fo xa qeet pis xa lakas. Pis a refa muumeen mayu doole. Ke moy'na may no ñoowum, no tuufe-duufe a inoora. Kaa jeg a keen too o njiriiñum a may. Pis a juga solo na tet ale fa kar ale. A refangaa calel ke no xa qol axe, pis na dimle'ooreel, kaa xotitna na tuup boo na saxad fa keek. Eetaan kaa, pis ref'u ñaayel no maad. Pis ñaayooge, a ñaay'teel. Ndiiki, pis kaa yareel ngir o fog no ndafatir, yaam xalis fa mayu a rimaa.

Pis, njegel njegu yirmaande oo, ndaa fat ta soó o yaalum a topatooxan ne ta waritna. Muu retoona kam adna fee, ta ref maa buubna mbaat ma sumna, o soó maaga pis.

Laamit ke

- 1 An naa ne'andkaxam a kon no muumeen tadiƙ kaa ngenna fo wiin we ?
- 2 An na nuun andu a koy, xar refu a ndeerum fo wiin we ?
- 3 Kum pis fo faam a njiriiña o kiin ?
- 4 Ndax nu anda muumeen lakas kaa ngenna fo kiin ?

Taxar ke naa mbayaa

Taxar ke naa mbayaa

Ndaxar a juga solo no saate fee yaam o njiriiñum kaa may lool.

Ten, naa coodaa in **yook** naa i ñootnooraa. Mbind naa jegeerna taxar kaa **yooɓ** o sum fogree fo mbind naa mayna taxar. A jela yook ne, ndaxar kaa rimaa xa ɓiy a xaa mbaagna ñaamel. Xa qoɓ taxar axe, mbaat a pay' ake mbaat xa tim axe a mbaaga fax a cir. Taxar ke i mbidaa a mbaaga mbay' **cer fom**, o fud o dom mbaat xoox dom. Taxar ke kaa ngaafaa ne wiin we mbi'tan. A naa soxla' aa foofi fo o mbiñ onqaa xaadna ndax a maak den a ñof.

Keene taxu boo i mbar o yetwaa den, yoog a den apaax. Too yiit, tig paax oo na saate fee.

A maya ke i fomeel, feetik a dogtoor, too a soɓa ee ke naa fay'an gofee. Ndaxar naa refna kam mbind ne mbaat na koɓ ale naa fay'an. O bugangaa and o njiriiñ taxar ke, xan o jaɓ o widaa. Xan o laamtaa maak we njegna o and. Ne dogtoor no tubaaɓ a jegitna neene dogtoor cosaan faa naa daxtaa taxar, a jegtu.

Taxar ke maya lool ndaa i mbaaga njil teen.

A juga teen waa mayna na saate fee. O **duufaangaa** den wala o jimb a den too yetwaa den, xan da maak. Taxar ke nandna nen mangu, fasaap, nebedaay, limonj, mbeñefeñe. Ndaa a juga taxar kaa njegna Kaasamaas soom mbaa saalum nandna nen ndaxar mad, solom, ndo'oy, ñaaf.

A juga taxar ke moyna may no bemb roog. Ta ref ngiic, model fo saas. soof fo ñaak koy kajoor a mayu fo bawool fo a sinig fa a mbeey.

O bugangaa roofin saate ; naangi jimbaa taxar yaam den naa ñisiidaa a tef fo **ndoofnaan** . Yaaga koy, i mbara ngeenoox a keen ceek muu i ndefna. Goor fo rew, maak fa xa caac a njofnoox na cimb taxar ndax saate fee a **roof** fo taxar.

Keene waagu tax o nat ole fo **nqeex** ne inoox meen. Taxar ke nuu ga'oona teen a juga o njiriñ onqaa refna kam fee i andin mbaa i ñakin o and. Yaaga oxuu refna wara jang o njiriiñ ndaxar. Ne ta faaxitna no ñoow fo o wod-fo-ñaal.

Taxar mangu a maya no saate fee. A mbaaga nduufel mbaat da njimbel kam mbind ne mbaat na fíng alaa.

A retangaa baa maak, kaa rimaa xa ɸiy. Ndaa kaa eetaa **fid**. Ndaxar mangu a maya o njiriiñ. We moy'na andel teen a ref xa **qoɸ** axe andoona ee o jawangaan, yeran kaa dāxaa titaanoos. Mangu le foorna kaa jegaa sukur fo ñaamel paaxu no kiin. O naanga **modaa** a mangu a mayu, o fud o dōm xijilkirang. Yaaga koy mangu a waaga ñoowir yaam oxuu refna anda ee nqeex faaxee. O kiin a xeexange baa xij a waaga jir. A jelaa mangu, a juga ndaxar njegu solo naa na layeel faaf nduuruɓaaɓ. Ndaxar maak a yoobu ref, a jigid. A rimangaa xa tim axe ne'el dāaf fo xa co'faaf.

Daaf a juga ñaamel kaa na dāxaa nqeex. Ndaa ke moy'na jeg teen solo refu xa qong axe naa layeel co'faaf.

Co'faaf dayee no fel soom boo o ñaaman. Kaa ref ñaamel paax no kiin.
Too a fay'aa a cir a mayu.

A naanga fay'aa jir xeeñ, a fudnaa suukar. A faaxa no jir jabet. Dayee
maaga, co'faaf ke kaa faxaa cer **qoɓdooxu** fa kid akaa a ka' ale wa-
ñooxna. A sumaan a caf itam fo cer kaa naa foomaa , a faaxa teen.

O bugangaa a ñiiñof a safik, taa mbod itam naangi yaxaa co'daaf.
Kaa safkinaa tinlaañ taa taxaa jegkiro jir a ñiiñ mbaat da mbataa.
Kaa ñoxoraa jir luu na dalaa a ñiiñ mbaat ndinlaañ. A juga a cir a
lakas a kaa ta fegwaa nandu nen oqotax. Ndaa koy, oleng waree
hupal teen. A waaga fokatel no ke o ñoowtaa. Ndaa baa ta jel co'faaf
xarɓaxay a caf a tadak boo yaa bes fee dakwiidkaa.

O merangaa ñaamaa co'faaf, koo sawaraa na xalaat fo calel.

Ngiic, ndaxar naa andoona ee o xaa inoor Amerik mbaat Siin. O njiriiñum taxu ta fadiid Afrik fo saate in senegaal

Ndaxar ngiic itam kaa jarna jegel kam mbind mbaat kam a paan. Ngiic oxe andditel no **kiɕ** fo no nafum xa mayu taa neew. Ndaxar yaaju too a jegaa yook mbelu; Kaa rimaa itam. Xa tim axe **mboorangaa** kaa yaxgaa a safaa suukar.

O xuu gojoreena mbaat o ñaam boo o fudof a may muut, o modaangaa a kiic o fudof a **boos**

a qoɓ ngiic xa beeru, o **dibangaan** fokatin fo foofi, **bogwan** a faaxa no sibidu mbaat jir.

Xa kiic kaa faxaa ñak o daan. Xa kiic axeene a njega ñaamel kaa ne' eena Bee fa See. A faaxa itam no wod-fo- baal. Xa qoɓ axe na kiic axe a waaga dax siti. Kaa fay'aa it o fud o yuf mbaat o fud o dom.

Yaaga koy, ngiic ndaxar mbaax oo. Ndaxar naa wareena fonjik.

Ndaxar goyaab oxa inoora Amerik. Ndaa yaa ta garna Afrik boo mene senegaal a miñata. Ndaa kam senegaal, goyaab mayatee.

O cigdelum a naanga motaa meetar betuufoleng.

Pind mayu ke njeg'uuna o retangaa maaga, soɓkatino maaga. Ndaxar njegu o Njiriñ oo. Xa qoɓ goyaab a naanga dɔxaa o fud o yuf. O naangaa fayooran koy, koo way'naa foofi kaa fadna kiis xarɓaxay fo ɓetik.

O yutangaa, o **yip** xa qoɓ axe no ɓaxaɗ, soo yip teen foofi fo sumu, o **afnin** boo taa baatin. O yutangaa o **sidin** soo yong o yeran no kaas. Foofi leene naa safaa xa qoɓ goyaab, o naa gugujaanwaa , a faaxa no tiglaaɗ kaa naa fomaa.

Xa qoɓ axe, o way'nangaan yeran kaa dɔxaa basil kaa nqijloonga.

Xa ɓiy goyaab a mbela too a mbaaxa no wod fo baal. O merangaa ñaaman kaa taxaa yooɓkiro jir. Kaa faxaa yiit tasyonj ke. O naangaa ñaaman itam jir aa-wee-see naa mafaa wiin we ndiiki, damkirang.

‘Paak, a foga no taxar ke naa mbay’aa too a jega itam o njiriiñ. Ndaxar leng moy’iran o yaaj na saate fee Senegaal. Ndaxar anddiloor oo no kañax ale saate fee. Ten taxu i mbugin.

Xa qoɓum kaa samaa no ɗiid. Ndaa ndiig o xaa garaa ta **saqit**. Pid ke kaa ndangaa, xa qoɓ axe kaa suptuwaa. ‘Paak a rimangaa, baak a ne’e. **O gefangaan** o soɓ kam fee ñaamel kaa ne’eena baak. A naf ɓaak kaa liileel xa yeng. A weerangaa, o dibin ta ref laalo, a faax no saac. ‘Baak fo ɓaak a njela keene ta ataa no ñoow’ in, kaa mbay’aa a cir. Teex farmasi mayu kaa nqotteel no ɓaak.

Teex ke na mbay’aa jabet, baak a foga teen. ‘Baak o mooñangaan, yip teen sukar kaa baata Foofi no cer no kiin. Xa fuum xa mayu waa andoona ee kaa mbaax, kaa njegaa baak.

Ndaxar ne naa layeel solom, o xe inoraa ndeer Afrik fo no mudan Afrik. Senegaal koy no mudand Afrik a refu. Ndaxar naa geenooxna oo. A waaga **jigid** boo no meetar qarben tadik took.

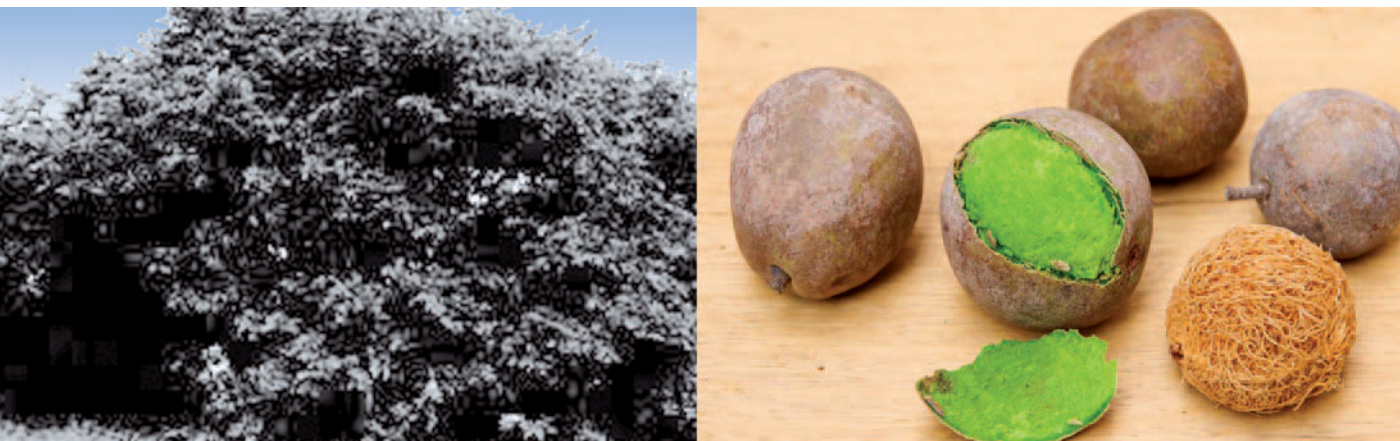
A nafum kaa **nibaa** soo pid ke **ndanig**. xa qoɓ axe kaa nand fo ndoki woluur. O xaq ole refna kam o rim ole saqu ñaamel ke. Solom a maya ñaamel boo ten taxu kaa fay'aa a cir a mayu. Kaa ci'aa o tew fo deen boo o ɓeem a moy' o giñ taa wod.

Jir le na xooyeel jangaru kajoortaa damaa we naa moofaa a moof a miñu, solom kaa dāxan. Yaaga koy we naa cufnaa, we naa fiisaa, fo o xuu na mofaa a moof a miñu waraa ñaamaa solom. Solom itam kaa ta taxaa i njegkee jafe-jafe no ngeñ ne naa haafeel.

O ndebandoong onquu andoona ee a naanga **daanaa**, a jegaa jafe-jafe, a ñaamaa xa solom, xan a tane. O xuu naa oqotwaa fomu, layeen ta modaa xa solom.

Yaaga koy, xa solom a juga kaa mbaagna. O ga'angee ndaxar ne no saate'of; o retangaa luuma o soɓ maaga xa tim axe da njikweel.

Ndaxar lakas naa andoona ee a juga o njiriiñ refu ndo'oy. O cigdelum a naanga fadaa meetar qarbeen ɓetik took. O xe saxaa na koɓ alaa faaxna taa may a tef.

Xa to'oy axe kaa ñaamel too a mbela, a saf suukar. A waage geek miñu yaam yoobee yaqoox . O moñangaa xa to'oy, yip teen suukar, a faaxa no wod fo baal. Ñaamel ke moyña may teen a ref witamin SEE « C ».

O ro'oy kaa doxaa suukar, keene taxu boo ta faax no xij fo no cer fom. A jeg a cir akaa nqijilna wiin we nen kaa nandna nen ñaxañax, o kurfaan mbaat ndet fom. Ndo'oy a foga no ke waaguuna waadin. Ne i laytuuna no xa solom axe, ndo'oy a mbanuu ta foorna i nga'in no luuma fee. Modan mbaa o mooñan yeran kaa citaa o wod. Kaa fay'aa itam a cir a mayu. Yaaga koy a jara xoteel deseer i ñaamangaa boo yut.

A juga ndaxar siwu naa na layeel nebedaay. Gon le kaa inoor no dubaaf waa. O xe xooyteel «ke xon keerna muk». Ndaxar naa waagna sax muu refna oo, yaam a **sada** o ñak foofi. Too itam muu jimbanoona ta yodoox. Mene Senegaal koy oxaa moy o may mee na layel koldaa fa sikicoor. Ndaxar mbaax oo. A maya ñaame-ñaame. A juga o njiriiñ kam ñame- ñaame ke nandna nen vitamin A B C « fo paax lakas no wodfo- baal.

No ñoowoof' in o deetangaa nebedaay , fop kaa ñaameel. Ta ref a naf ake xa pas axe, a pay' ake, pid ke, mbaa xa tim axe fop jegu o njiriiñ. Ndaxar moy'iran o faax no jabet. Kaa wañaa suukar fa mayu fo **neer** no kiin.

Nebedaay a wara ñaamel yaam kaa taxaa i njegkee jir xeeñ, too yoobkiro jeg tasiyoñ. Xa qof nebedaay, fo pid ke laxadaa o fud. Kaa watnaa posoñ fa mbaaxeer fee. Nebedaay kaa daxaa a cir a mayu. Kaa fay'aa itam **foy** laa wodkeerna. xa ñiy nebedaay kaa nqoolandaa foofi itam.

Laamit ke

- 1 Ndaxar num faaxu no tasiyon ?
- 2 Xar taxu ta lay ee ngiic kaa faax no kiin ?
- 3 Xar a moof a miñu a coodtaa fo xar naa fay'an ?
- 4 Nam naa mooñteel ?
- 5 Xar xalaato no taxar ke mbidna in ?

□ аабаан ke no maag

Muumeen ke no maag

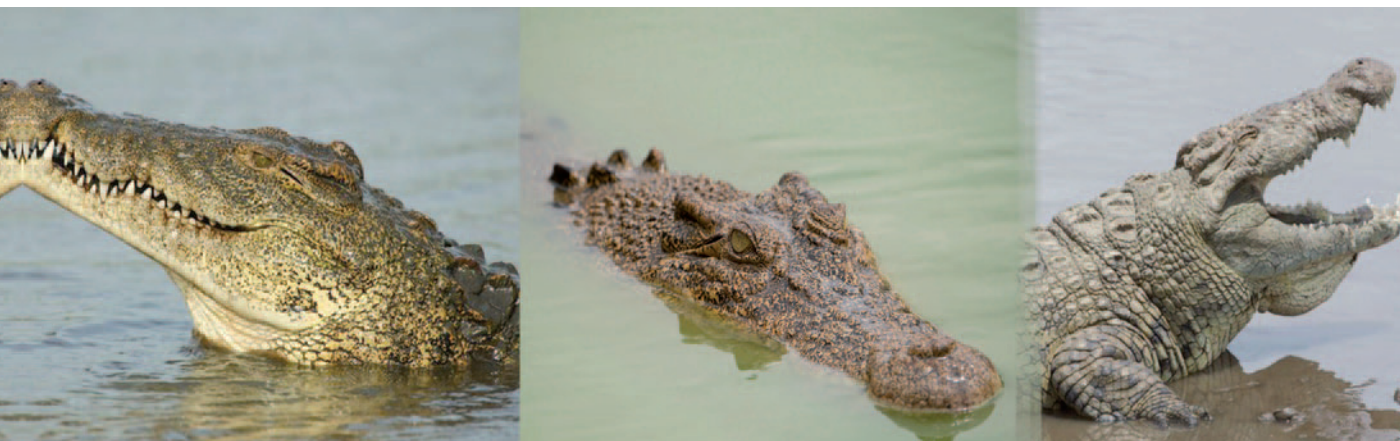

Senegaal saax laa mayna *ɓaabaan* oo. Ndaa ke hupna teen kam foofi *ñoowaa*, kam o maag mbaat kam o maag o maas. *Paabaan* keene xa qeet xa mayu xa pogreer axaa mayna oo. Kam foofi soom a mbaagu ngen. *Paabaan* nuu sutooxna teen foofi le *ñoowkatiro*. Kam foofi a nqottaa *ñaamel* den, ke da yeraa, kam fee da *ɓoofaa* ndax da may. kam foofi le a fasaa ndaa a naanga o sutwiidaa a mbey'aa took. O rokangaa suk xan o ga'aa teen waa naa mboolaa took a mo'aa kam foofi le. Lee-leek da mbey'aa a yoonaa fo suk ne boo way'aaseer ke a ndiid a moytooxaa. O kiin a labangaa kam foofi le **jiinga** ke ngar a ndimle'an. A jega teen waa andoona ee kaa *ñaameel* nen liɓ. A jega it waa naangeerna *ñaameel* nen fanoox.

Ten taxu boo bes fuu refna xa maag axe kaa mayaa fo **faafaal**. Paal maak a seqaa kam foofi le ndax da ndam liɓ ke. A sutiidangaa mbaal ne, kaa mayaa muut fo liɓ. A fi'angaan jijikax we a ngar a mbid a den a njikin a ɓisin luuma. Duɓaaɓ we koy kaa ndamaa panoox ke fo *ɓaabaan* lakas kam foofi le ndax a njeg teen o and. Kam o maag ole a jega njom'andaan o mayu kaa oleng a sadeerna, nen **samoy**.

Samoy koy; o qaaqawlax o maak oo, a waaga a bey' taa ñof. A juga
 nguutatir ne da mbodna fo ne da nandna. Kaa ñoowaa no xa maaga
 axe fop. Samoy ke mbada xa qeet temeet no ke wiin we limna teen.
 Tool ne cer ke kaa **yelef** too a las ale jigid saa xaajoox nen a naf a
 fak. A las samoy nandee fa a las a Jiinga too nandee fo a las Leemar.
 A naangaa wey'aa a las ale kaa retaa na ñamaak fo na canoon.
 Ndaa a refaangaa jiinga a las ale kaa retaa took a fudwaa.
 Samoy ke fo leemaar ke koy kaa ndimaa, Samoy naangee wey'aa took
 ke moy'na may kam faa a mudaa no poofi ßuuḅu kaa.
 Samoy kaa wareena o sadar oo yaam kaa fog no liḅ soxodu ke
 yaam ke moy'na may na den na xa maag axe in fo ke widuuna kaa ndef
 xaaxawlax kaa naa ñoowtaa fop kuu da ndaawna.
 Nahik ke moy'na teen o soxod a njigda baa mbad nen meetar betuu-
 foleng. Fop sadaru samoy ke ;too o we moy' o mbañwaa yaam a caar
 ale.
 O we mbaalel yaam o pelel den fa naax ake naa njaraa kaa seerna lool.
 Faafaal maak kaa ndamaa den kam paal ke too njiriiñoorkee den.

Fanoox refu **Ɔood** ne moy'na magin no ke naa Ɔoodaa taa moy' o xuud. Ke hupna na den a nanga ñoowaa kaa mbokatooraa no maag o maas mbaat no peel ke mene kam Afrik.

Fanoox kaa jigdaa baa daaw meetar Ɔetik a naanga medaa baa fad kilo juni. A waaga ñoow xa kiid qarbeen fik a jof took. Panoox ke ngenna no maag o maas o maak ole naa layeel Niil no saax laa Esipt, a mbaaga o lor o kiin.

A sutwangaa na foofi le kaa retaa a liiloox no ceeɗ ne yaam fo' oyum kaa buubaa.

Fanoox koy a kid ake kaa magin ten taxu ta ga'aa apaax kam foofi le. Ɔaabaan naa ñofna a bey' oo too kaa fadaa a las ale no foofi le. A refangaa no lanq koy kaa Ɔoodaa. A kid ake fo ñis ole owe no xoox le. Baa wey'aa kaa wetaa o don ole. A juga a ñiiñ qarbeem Ɔetik a beelu kaa andoona ee kaa palwaa a lakas a sax no ñofu.

Cer ke na fanoox kaa sax xa **bas** a caf ake a njeg paambaañ ciig. Fanoox fa ndew fee kaa waqaa a kamb pam o maag ole. A boof maaga kaa fadna a Ɔoof qarbeen tadik a jof qarbeen Ɔetik.

Fa ndew fee naa refaa maaga. A yetwaa den kaa fadna xa yeng betaatadaq a jof no xa yeng betaanahaq boo xa Ɔiy axe sutoox.

Yaay fee naa siiñkaa den a bis a den kam foofi laa. Panoox teɓ keene a ñoowtaa muumeen teɓ.

O hookaar o xe fog no liɓ ke andoona ee kaa ñoowaa kam o maag. Liɓ naa jegeerna xa bas too cer ke ngoɓ. Hoɓ olaa yoonna fo tig ɓaal. Tool ne no cer ke kaa **ɓodax** Liɓ mosu oo yaam ne ta nandna. Boo keene taxu boo fogree fo liɓ mayu. O fud ole kaa yaac o ranig ndaa xoox le kaa magin saa **dambat**. O hookaar, o don ole kaa magin, a ñiiñ ake neew taa may a ndeepatir. A ñiiñ ake fop kaa ndaɓ a ndeepatir kam o don ole. O deetlooxangaa a ñiiñ ake xan o lay ee nam a fi'aa baa ñaam. Liɓ naa jegna mustaas betaafoleng oo. Tik ke kaa njigid ;tadik ke a neew. We njigidna o we ndef no muj ne took. We neewna koy o we ndef dɗuga xoox le.

O hookaar a juga beyir nahik: fik ke a cinj xoox le, fo o leng na las ale. A nahakandeer ale kaa jigid a jeg cat tutuuñ.

O cigdelum a mota meetar too we ngupna teen meetar fo o ndik fop kaa nandaa . O medelum a fada no kilo xarɓaxay a jof no kilo qarbeen ɓetik. Xa kookaar axe moyɓna magin kaa yaaj apaax.

O hookaar koy kuu refna a ñaamaa ndaa kaa wootaa no genandum. Liɓ naa bugeerna leer too maa xoodna kam foofi le a yoobu o gena. Neene ta xooditna kam foofi le, taxu, faafaal maak we mbaagun o ndam. Ndew ne kaa ɓoofaa a ɓoof teemeed ɓetik.

Yaraŋka kam o maag ole a ñoowaa. Cer ke kaa **mok** taa jeg a laar. A mota xa qeet temeet nahik axaa mbogreerna ndaa den fop, ndaa a yaraŋka a nqooyeel. O mayel den taxu njegee a kon akaa da andidteel. Muu soŋoona den ngenkee den soom, kaa mbokatooraa.

Liŋ mbelu oo ndaa kaa seer yoobee **njigand**. Xoox le juga bey'ir fik fo a laar xarɓaxay. Ten a wey'taa. A laar betaatadaq a taɓu ke a ndef xa ɓay axe, a fak ake njigidna a ñaay'taa. A kid yaraŋka kaa yaaj lool. yaraŋka liŋ naa na xawluwaa oo ,yaam a tegey' a ñoowtaa. Ten taxu liŋ ke fop a cufan. A laar ake no xoox le teen a damtaa ke ta xawlooxaa. Xoox le a juga a kid a yaaju taa mbaag o nga' kofu. Liŋ naa o copir ole dorooxna oo a lanq saa safik koŋ. Tool den a neɓaa, ten na taxaa da mbaag o suptooxaa. Keene taxu boo a yaraŋka liŋ naa jarna oo no marse maak ke fee.

O xoor o maag, ßaabaan naa na ñoowaa duga a ßil ake kam o maag ole. O cigdelum a fi'a sentimeetar xarßaxay ndaa a mbada xa qeet juni fo kaa ndoonna. Xa qeet axene a njega kaa hupna a qaaj qarbeentadik waa mbogreerna. O xoor o maag ßaabaan jom'antu oo yaam ne ta nandna naangee o fograa.

Ke moy'na may na den , kaa njeg xa ßay xa ßetaq xa taßu, taa ßodax. A jega teen xa qeet axaa andoona ee kaa njegaa a caf xarßaxay fo betaatadaq. Kiç ndefu took xa ßay axe, too muu ta ñakitna o bay, o lakas a dalfo sax.

O nand fo o xoor taxu da nqooyteel O xoor o maag.

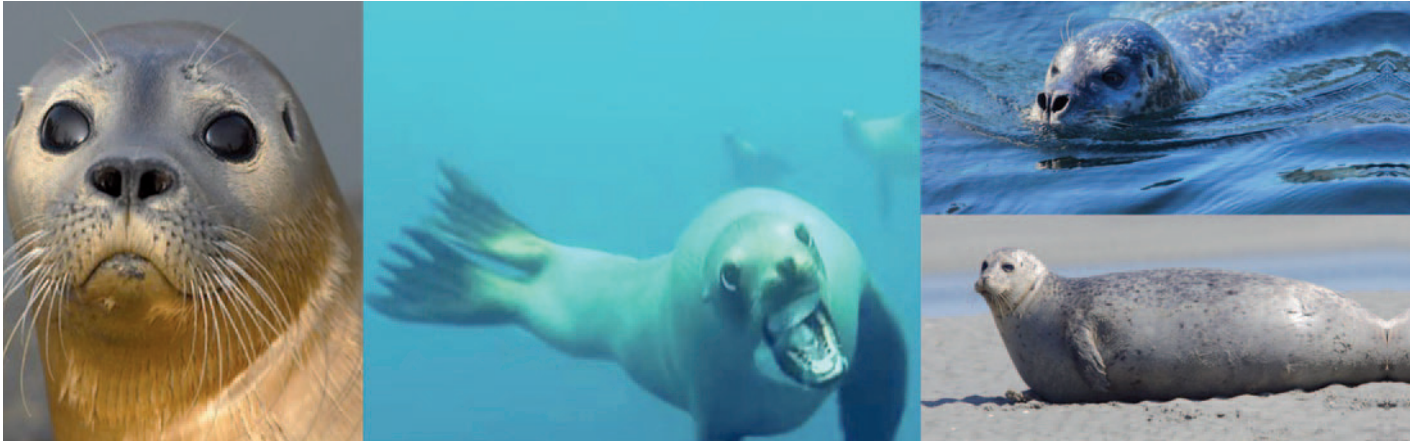
Cerum njegee xa kiiç ndaa ßaabaan naa bugna a ñaam oo. Baa sutooxna foofi le, a miñangaa ñoowkatee.

O xoor o maag, tuufa, paañ liß neewu a ñoowtaa. Ten taxu a nga'angaan kaa yufaa. Paabaan naa niidna oo na ñaacum fo a ñaamum. Cerum kaa njeg a caf a neewu , taa may. A naanga ñaamaa a waaga fi'maaga waxtu fo o ndik. Ndew ne kaa boofaa mayu, a ngefangaa xa tutuuñ a sutoox .

Jiinga liɓ maak naa na ñoowaa no maag ole oo mbaa na kal ake. A waaga jeg xa kiid qarbeen tadik a jof no qarbeen nahik. O cigdelum a naa motaa meetar nahik. O medelum a fada kilo teemeed a jof na kilo teemeed fo kilo xarbeenɓetik. O naɓnangaa cerum, ten moyu ɓodax fuuf ɓabaan ke naa ñoowaa took lanq ke. Cer ke kaa ɓodax boo a beyum a yoob kam foofi le. Jegee o cok yaam xoox le fo cer ke kaa **taɓir**.

Liɓ naa andoona ee wiin we naangee o ñaaman yaam kaa nand fo o kiin. Boo faafaal we ndamuuna kaa ɓisan no parka ke. Jiinga liɓ naa na wootaa oo, ndaa o kiin naa yungatan. Ten taxu kaa dimle'aa o kiin a naanga labaa. Liɓ teɓ ke, fo sardin ke a ñoowtaa. Naangee xay'aa xa ɓeem too njegee xa kiid xa tadaq ndax da njang a bey' fo ndaxir. Jiinga kaa cungnooraa o ɓeem a retaa maa gofna. Ne ta bugitna o kiin taxu ta xoyeel ambaasadeer. Kaaga koy taxee boo Jiinga we ke refu moy'aa o fomel o nga' yaam faafaal we.

Fok, ɓaabaan a ndef no xa maag xa kofu xaa. Me andoona ee a juga galaas. O cigdelum a fada meetar boo no meetar fik. O medelum a naa retaa boo no kilo xarɓaxay a jof no kilo qarɓeen nahik. We moyɓna med a ndetaa boo na kilo teemeed kaa ndoonna. Wiil le den kaa nand nen ndaw a yaac o ɓalig. Ndaa teɓ ke wiil den kaa ranig. Xoox le kaa magin a yaaj a jeg mustaas no muj ke. A kid ake kaa ɓalig dok. Kaa ndefaa na ɓeeraan ale; ndaa kaa nqof boo tus betkee den.

A mbaaga mbi' kiis xarɓaxay kam foofi le too sutwiidkee. ɓaabaan naa ñofna oo na bey ndaa kaa niid a refangaa tafil foofi le.

Dubaab we naa nqawluwaa den, kaa cungaa a den na kamb ake da ngasaa ndax da ngaad.

Etaand kaa ñoowtoogu fok ke ta njegaa teen diwliin faa da ngeɓandaa, ndafwaa. fool den a mbi' toogu toki fo calir. Faafaal lakas we fok teɓ ke a ndamaa yaam wiil den le mosna taa ranig. Ten taxu boo den no njom'andaand a ndefaa. Ndax da yoogel , maat ne kaa mbañtaa da nqawluwel. Samoy ke fo ursi ke itam kaa nqawluwaa fok teɓ ke.

Ñiig o maag, βabaan naa na ñoowaa kam foofi oo taa fog no liβ ke naa numnaa. βaabaan naa andoona ee fo' oyum kaa sum boo ta tax, xan ta **haa** nqen ndax ta ñoow.

Kam cerum neer mayu sequ. Neer leene kaa mayaa baa fad santimeetar βetik. Neer leene **fokatoorna** naa yoogan na βuub ale naa inoora no xood olaa kam.

Ñiig o maag kaa jegaa o hiic no ndet. Ndaa xa qeet xa mayu oo ne da nanditna. Oxe naa xooytel ñiig o maag kaa motaa meetar qarbeen fik fo βetik.

Ten moyu magin took lanq ke yaam o medelum a daawa « ton » teemmeed . Ñiig o maag ke njegna muustaas , fo njeg a ñiiñ mbogree ne da ñoowtaa. Ñiig o maag ke a mbaafaa foofi sumu le fo o ñoow den o motu boo ten taxu da **mbirluwaa** kam xa maag axe.

Ndew ne kaa jegaa xa kiid betaafaq saa sog o rimaa. A waaga rim o biy o leng o hiid o luu refna no ñoowum. Kaa fudaa a qool xarβaxay a jof na qool xarβaxay fa a tadak. O βeenqe rimeena teen a waagaa a bey', a ka', nan fo wuuq. Liβ naa faafaal we a mbaalaa oo yaam a tegeyum fo neer le ten naa jalteel lackoloñ.

Ndax mbagkee adna fee fop a nanoora da mbaño mbaaleel.

Leemaar Ɔaabaan naa na ñoowaa na xa maag xa maas axe Afrik oo fo o xa maag xa sumu axe Amerik. O cigdelum a jela meetar Ɔetik ndaa a lasum kaa **raƆ**. O medelum a daawa kilo temeet fik a jof no kilo temeet tadik.

Cer kaa saxit nen o moon foofi. Tool ne bodax a nand nen ndaw.

Paabaan naa sadarna a Ɔuub oo, boo ten taxu ta mer foofi sumu. Daaf le saxna kam foofi le ñoowtaa ndaa naangee **yaxdilwaa**. Ke ta ñoowtaa daaf taxu ta ne'el Leemaar .Ɔaabaan naa sadna woot oo yaam o yoon o bodu a bugu.

Leemaar kaa numnaa ndaa baa rimaa a jeg xa kiid xa Ɔetaq. Xa kiid xa faq boo na xa tadaq axuu ref na ta rim. Ndaa a qool xarƆaxay fa a qool a fak a fudaa. Kaa ñoowaa xa kiid qarƆeen Ɔetik kam foofi le yaa faafaal we ndameeruuna. A juga caate mayu kaa andoona ee leemaar kaa ñoowaa ma. Leemaar ke mayatee yaam me da ndimaa kaa yaqwaa. Faafaal we fo a kaal ake no duƆaaf we kaa ngaaña den. Ten taxu boo mayatee. Keene taxu boo mal maak ke kam adna fee a mbokatoor a yetooxaa den.

Laamit ke

- 1 Xar taxu liɓ o hookaar a bodax ?
- 2 Ndax nu mbaaga layaam ne Fanoox a fi' aa baa jeg xa ɓiy ?
- 3 Xar laltu ee Jiinga xaariit no kiin oo ?
- 4 Xar guutatiru leemaar fo ñiig o maag ne da ndimtaa ?
- 5 Xar taxu, fok teɓ ke moyan xaaxawlax we ?

